

L'HOME SENSE BRAÇOS

I

“Saber morir és més difícil que saber viure; però saber nèixer és encara molt més difícil que saber morir.”

VALADIER

- 1 -

Marc Antoni era un home d' excepció. Ara que ja és mort podem parlar d'ell sense cap manera de miraments. Si encara vixquera, jo no m'atreuria a escriure ni quatre ratlles sobre la seua existència perquè era molt sensible i segurament el sol fet de fer-lo eixir als papers després de tants anys d'haver-se retirat de la vida pública el molestaria massa i amb raó.

La vida pública de Marc Antoni consistí a exhibir-se unes vegades a les voreres i a les cantonades dels carrers de les grans ciutats, als barracons ~~wawa~~ de les fires i als Circs, després. Aleshores els diaris i les revistes amb il·lustracions en parlaren més de quatre vegades i això ho va agrair perquè entrava en els seus càlculs de guanyar diners. Era propaganda i ell l'admitia, perquè la necessitava. A més a més l'exhibició la feia amb un sobrenom i, segons em confessà, el fals nom o pseudònim crea una nova personalitat i així una sola persona es troba desdo-

2.

blada. En ell al ^{hi}menys, havia dues persones: el Marc Antoni, amb pares i germans, senzill i afectuós, i el Valadier, "L'Home sense Braços", espectacular, irònic i amic de les cavil·lacions i dels raonaments.

Era valencià i adoptà el nominatiu francès per comoditat de veïnatge puix que pensà, de ben jovenet, fer excursions per l'estranger; però li haguera estat igual un segon nom anglès, italià o alemany per a les seues escapades europees.

Va nàixer el dia 20 de gener de 1893, a les onze del dia, al pis baix del número 48 del carrer de Dalt, avui taverna - entre els carrers de sant Tomàs i ~~de~~ d'En Joan Plaza -. Son pare era fuster i hi tenia el taller a l'entrada. Sa mare era vellutera i al més fons de la casa tenia un teler de fusta per a teixir mocadors de seda. El pare, el senyor Ramon, era xaparró i musculós. La mare, la senyora Maria, era menuda i bellugadissa com un argentviu.

La casa tenia naia. En la naia, doncs, estaven els dormitoris, i en el del matrimoni vingué al món el nostre home. En la planta baixa, a més a més de la fusteria del pare i de l'obrador de la mare, hi havia la cuina amb el pou d'aigua clara i fresca, l'escala de caragol de la naia i, com com a coses de recordació especialíssima, la borumballera - que és el lloc ^{on} anaven a parar les borumballes que s'hi feien - i les dues portes de carrer. La porta principal de la casa donava, naturalment, al carrer de Dalt; però la més principal per al nou vingut fón sempre la de l'atzucat dit dels Corredors - carreró sense eixida paral·lel a l'anterior i que té l'entrada pel de sant Tomàs - que és on féu la vida durant la primera infància.

Si ve la partida de naixement del Registre Civil diu que Marc Antoni naixqué a les onze de la nit el cert, és que vingué al món de dia i aquest engany no és sino una errada oficial que no té cap valor biogràfica. Se sap que en aquell moment el pare no era a casa i que un aprenent

del taller anà a comunicar-li la novetat. El senyor Ramon, que aleshores tenia 33 anys, obrava la fusteria d'una casa en construcció a la plaça del Portal Nou, front per front de la porta de l'esglesieta de les monges carmelitanes de sant Josep i de santa Teresa. Era la casa que un tal Antoni es feia construir i que per a aquelles dates estava molt bé amb les quatre plantes - tres altes i una baixa. El pare, sabedor de la nova, que ja esperava, anà a pressa al costat de la muller partera. S'hi trobà amb un infantó ple de cara, de pel rull i ros i dret de peus; però sense braços.

Déu del cel ! Un fenomen !! El pare es quedà atarantat i sense poder coordinar idees.

Quina desgràcia ! Tots els de la casa van plorar.

No feren festes pel nadó. No era el primer i no venia complet. Hi havia una filla, la primogènita, Empar de nom, d'uns deu anys; i un xic, Salvador, de cinc. Feia ^{uns} dos anys que havia mort una xiqueta, Mercè, raquítica i poca cosa per a poder fer la vida sense ~~massa~~ ^{lote} recolzaments. Sembla que aquesta germaneta es criava amb poca salut i, segurament, veient que la seua robustesa no feia un gran paper, es girà d'esquena als pares i ^{se'n} volà cap al cel. - Entenc - ens digué Marc Antoni - que la Mercè ha estat la persona més entenimentosa de la família; no es volgué esperar ni a la primera arribada dels Reis d'Orient, l'angelet ! -

La naia tenia dues coses ben interessants. A la part del davant, un corredor que anava des del dormitori dels pares a un balconet del carrer de Dalt. La teixidora tenia allí la maquineta de fer canilles. A la tramba del darrere, hi havia un gran forat al trespol. Aquest forat el féu fer el senyor Ramon per tal d'instalar-hi el teler de la seua dona. El teler, tot ell de fusta, - un dels darrers que funcionaren a València aleshores - foradava la naia i pujava un bon tros entre el sostre de la naia i el trespol de la planta baixa. Aquest forat era l'espant de la família, car si els pares i els fills no tenien prou esme, podien caure sobre el teler i matar-se, o bé trencar els fils de l'ordit en què la mare treballava. S'hi pujava a canviar-se de roba, a trobar alguna cosa que interessava de

A.

moment, i a dormir. La filla major, l'Àmpar, bé fóra perquè tenia por d'estar o d'anar per la naia, bé perquè fóra una contrasenya pels pares, havia de cantar sempre que hi pujava. Si no cantava és que dormia. És clar que alguna vegada s'hi jugava, també; els xics, ^{sobretot}; però s'hi jugava com els pardalets juguen dins del niu, amb perill de caure per la boca del teler o rodolant pels escalons de fusta de l'escala que feien un soroll tou - pom, pom, pom ! - com si la casa estiguera encantada.

- 2 -

Marc Antoni féu el seu primer aprenentatge circense en la naia de la fusteria i en l'atzucat dels Corredors. Mancat de braços, les cames i els peus hagueren de substituir-los. Se senyava amb el dit gros del peu dret; prenia la cullera, el ganivet, el tros de pa i, en fi, tota ^{cosa} grossa o menuda, amb els dits dels peus que movia i jugava com si fos un simi ^{amb} tota naturalitat de moviments, correcció i fins elegància.

Quan jo el vaig conèixer i tractar era un ^{senyor} cavaller alt i ple de carns, eternament somrient, ben vestit, pulcre i net de roba, de pell i d'ànima. Sabia llegir i escriure i estava ben dotat per a aprendre idiomes, ^{matemàtica} i filosofia. Escrivia, naturalment, amb els peus, ⁺ i d'això en feia ^{alusio-}ns ^{no} massa sovint, però ^{ya} alguns escriptors de fama popular ⁺. I era un gran callígraf, un pendolista i un dibuixant a la ploma ^{que}, donat el seu esperit ple d'humor, ⁺ caricaturitzava retrats i ambients. Es notaven en ell llacunes i falles de formació intel·lectual perquè havia estat un autodidacta. Sentia una raonable passió pels exercicis físics, tan rars en la seua joentut, i de les seues habilitats pogué fer art i indústria en cirques, teatres i vies urbanes.

Nedava - a la seua manera -, saltava i feia quasi bé tots els exercicis propis dels homes de goma. Quan s'adonà del que és la vida i del que és la misèria, es canvià el nom i explotà les seues habilitats i la seua desgràcia per tal de fer un capitalet per a la vellesa. Tingué sort i féu

diners. La commiseració de la gent ^{l'}ajudà. Ell reia interiorment i a la fi es retirà a la vida privada relativament jove, als 32 anys. Aleshores vivia amb una dona de la qual parlarem en ser l'hora. La seua vida pública durà uns catorze anys. Als divuit s'acomiadà dels pares i dels germans i d'un salt es plantà a París.

Abans, però, sucà l'ànima en l'ambient de la seua naixença. Per anar pel món cal posseir un cert llast terral. El dia que va nàixer era divendres i feia, dins de l'hivern, aquell bon sol que omplia d'elegants el passeig de l'Alameda. L'Ajuntament aquell dia tractà ^{de} sobre la urbanització dels solars del convent de Sant Francesc que acabaven de perdre les parets. Al carrer dels Serrans installaven els raïls del tramvia de cavalls. El rectorat universitari el regia el Dr. Moliner, aquell metge tan ple de neguits. Els testoristes i els sapinyistes, polítics de l'època, es fusionaven per repartir-se amb tota calma els càrrecs administratius de la província. S'estrenava al Teatre Principal l'Otello, l'òpera romàntica de Verdi, i el tenor que la cantava era Tamagno. Aquesta obra sols feia sis anys que s'havia estrenat a ^{la} Scala de Milan, ço que vol dir que València es posava aviat ^{en el corrent} al corrent operístic. Al Circ d'Apolo triomfava la Companya Alegria, i al Teatre Cafè de Russafa, el drama Hija y Madre que feia plorar a llàgrima viva.

Per aquells dies fracassava Pérez Galdós amb La loca de la casa i Anna Judic obtenia grans triomfs com a "divette de vaudeville", enmig d'una tremebunda fama de deshonestedat i poca vergonya - ai ! innocència de darrerries de segle ! - proclamada per les senyores ames de casa.

Però el succés més gros del dia de la seua naixença fón el següent: un home tallà d'un mos la punta de la llengua de la seua esposa, Francesca Mas, del camí del Grau. A la Casa de Socos, anà la dona a ^{permi} que la guariren. Marc Antoni tenia molt present aquest darrer fet i pensava que havia vingut al món sota el signe de Venus, però d'una Venus terriblement sensual i descordada.

Quan diem que Marc Antoni no tenia braços no diem tota la veritat, perquè, certament, el que hi havia als muscles del nostre home eren unes extremitats tan escases que més semblaven aletes de peix que no braços de persona. Eren uns apèndix, que no li aprofitaven per a fer la vida, d'uns quinze centímetres, quan adquiriren el màxim desenvolupament ^{la} ~~en~~ ésser home i que acabaven amb uns eixamplaments sense dits i sense pèls. Els seus vestits, ^{quan Marc Aureli escribia} no tenien mànegues, perquè, en veritat, els braços, primíssims i curts, no les necessitaven. ^{El nostre home} Ell ^{el} podia moure a voluntat, ^{per} per això li aprofitaven per a nadar; però no per a gratar-se, per exemple.

Ell deia, amb tot el possible bon humor d'un jove desgraciat, que havia naixcut sense braços com altres persones naixen sense cap, o sense cervell, sense cor o sense mans per al treball, o bé amb les mans foradades. Hi ha qui viu sense cap i fa la vida millor que un altre molt intel·ligent. Hi ha qui no té ulls a la cara o no té llengua per a parlar. Són persones incompletes que solen triomfar ^{a pesar d'} ~~no obstant~~ aqueixes ^{faltes} ~~tarees o faltes~~. ^{No és} ~~pre~~ ^{indispensable} eisa el triomf en la vida, però els ~~seus~~ fracassos no són obligats tampoc per estar mancats de l'ús adequat d'aquestes ~~tarees~~ corporals.

Marc Antoni, doncs, s'havia ^{la} montat una filosofia de la vida abans de llançar-se a la conquesta del món, o bé - dit amb no tanta èmfasi - a la lluita per l'existència.

S'hi preparà tant ^{com} pogué. La calligrafia, el dibuix i la pintura foren els exercicis als quals es dedicà amb gran passió devocional. Compregué que ell podia educar els peus tant ~~tant~~ com altres, ^{que} les mans i ^{la} si no podia agafar el martell, la garlopa i la serra com el seu pare, per tal de guanyar-se el menjar, calia agafar la ploma, el llapis i el pinzell per a reeixir i no vegetar dins una estreta misèria acondicionada a la manca

7.
de braços.

En veritat, com a pintor no féu res de bo; com a dibuixant va ser d'una passadora vulgaritat, i com a cal·lígraf triomfà, no amb aquelles innocències d'escriure per exemple el Pare Nostre en un furgó^{di}ents, sinó com a pendolista. Els seus traços eren sempre elegants i dins les normes estilístiques de cadascuna classe de lletra. I inventava filigranes que passava a cartolines i targes de felicitació que calia conservar com a treballs artístics tan bons o millors que altres semblants d'afamats pendolistes que treballaven amb la mà dreta.

Per a fer-se valdre el treball cregué que fora i lluny de València aniria millor, perquè tractà d'obrir-se camí oferint les seues habilitats als gravadors locals i fracassà. Aleshores, com havem dit, saltà a l'estranger. I per tal de fer una mica detonant la seua arribada a París s'assegué a una cantonada, es descalçà, estengué una carpeta al seu davant, descaragolà un tinter, agafà amb els dits del peu dret una ploma i escriví en un paper de barba uns noms i unes xifres; dibuixà unes siluetes de polítics i altres personatges coneguts arreu del món i somrigué als passavolants mostrant amplement i feiç unes nítides dents blanques sota un bigot espès i caragolat.

La qualitat del seu treball, la simpatia que fluïa de la seua persona i l'admiració de l'habilitat pedestre féu que aquell primer dia d'exhibició es retirara a la pensió amb un bon grapat de francs.

Estava content. Mentre el públic del carrer fóra ingenu i sentimental - i amb aquestes dues virtuts havia comptat sempre -, ell aniria fent la vida i aforrant dinerets per a una futur tranquil i casolà.

L'art de Marc Antoni no era gens monòton. Sabia renovar^{lo} sovint, i això fón una bona part de l'èxit. El que li donà més ingressos, senzillament, fón escriure adreces familiars que, a més, il·lustrava a petició dels

8.

clients, la majoria dels quals li demanaven símbols amorosos: un parell de cors travessats per una sageta, un amoret d'ulls embenats, un buirac voltat de roses, un angelet sobre núvols cotonosos, uns coloms enganxats pel bec...

Una altra novetat fón ~~l'~~ escriure frases ~~amoroses~~ d'homes cèlebres i versos coneguts de poetes de fama. Açò el portà a una variant: pensaments originals que signava "Valadier", com si el signant fóra una personalitat altra que ell.

~~Heus-ne~~ Heus-ne ací una selecció pròpia d'entre els que recordava anys després:

!! La dona, quan no és àngel ni diable, és un moble tan útil pel que té d'artístic com pel que té de màquina!!

"L'Amor és una invenció, tan atribuïble als animals com a les persones, per tal de justificar els fills!!

"No hi ha res quiet i tot es transforma; qui no es transforma mai a través de la Humanitat, tot i bellugar-se tant, és la dona!!

"Es diu, equivocadament, que l'aigua del riu va a parar a la mar i que la vida desemboca a la Mort; l'únic cert és que l'aigua del riu va a parar a l'Aigua i que la vida desemboca a la Vida!!

"No hi ha muts, ni hi ha res mut en la vida. El que passa és que tots no saben entendre!!

"Si la felicitat aprofitara per a alguna cosa pràctica, encara n'hi hauria, de felicitat, al món."

II

~~En tota persona normal la consciència sucumbix a la Raó.~~

~~Valadier.~~

“En tota persona normal la consciència sucumbix a la Raó.”

Valadier

-1-

El meu primer contacte amb Marc Antoni fón un estiu en què ell estiejava al Balneari de la Font d'En Segures de Benassal, aquest poblet del Maestrat que ha estat i és encara per a mi refugi corporal tant com sanatori espiritual. Aleshores no m'era gens difícil alternar amb qualsevol persona que passara per ací, bé ^{en} un dels hotels, o bé a un xalet, una novena, almenys, d'aigües. Avui ja és una altra cosa, i no m'impressionen tant les persones per singulars que siguen i encara que diguen moltes vegades davant de mi paraules entimentades o coses de volum però sense substància; jo em deixo passar les idees per les oïdes com passa l'aigua per un tub, i ja no alterne amb ningú.

Durant els anys de la joventut ens ^{pr}impessiona tota singularitat. I Marc Antoni era per a mi un tipus únic. La seua manca de braços, el seu posat senyorívol, el seu somris ample i encomanador d'altres virtuts, em causaven respecte. I també la dama que l'acompanyava i que alguna volta terciava en la conversa. Era una senyora plena d'eufòria, correcta i amable, una senyorassa amb actituds de regina, però ~~hinn~~ humil i atenta com una pastoreta davant de cavallers desconeguts. Era una ^{ta}extànya mescla d'entonació ~~cor~~poral i de submissió anímica, de teatralitat i de recolliment conventual.

Quan vam ser presentats i vaig comunicar el meu cognom, ella, amb aquella sanitosa frescor de veu i de llum als ulls que la caracteritzava, va dir-me:

- Jo sóc Jacinta, només Jacinta.

Fón inútil que dies després, quan brostà la confiança entre la parella i jo, tractara de saber més coses d'aquesta dama d'una manera directa. Però Marc Antoni satisfeu en part les meues curiositats. I és que l'home és més propici a la confessió afectiva que no la dona. La dona és més amorosa; però més callada, més reservada, i no dic recatada, sino més avara dels seus propis sentiments.

No obstant un dia em digué:

- No crec aquelles paraules que es troben als llibres i asseguren que "ell ha naixcut per a ella i ella per a ell"...

Intervingué Marc Antoni:

- Les afinitats electives.-

Jacinta:

- Quan Marc Antoni i jo ens vam tractar, vaig comprendre que amb una mica de bona voluntat per part de cadascú podríem fer la vida junts. Que tot era qüestió de saber-nos administrar eixa mica de voluntat imprescindible.

Marc Antoni.

- ~~Hue~~ Heu d'entendre, amic Víctor, que ni ella ni jo creïem en l'Amor.

Jo, que sóc el Víctor:

- La negació de l'Amor no assegura la inexistència de l'Amor. Estimació, afecte, amistat, qualsevol paraula pot encloure el concepte mínim que sosté, encara que sense definició expressa, la unió perdurable de dues persones, home i dona, en una societat, diguem-ne, matrimonial.

Marc Antoni:

- Sí; és cosa més "de voler" que no "del voler". La voluntat sobre l'instint. La raó contra la subconsciència i sobre la consciència. És natural que un home i una dona s'unixquen per vida; és natural perquè és de raó més que no raonable. Es poden aportar moltes raons, molts raonaments, en pro i en contra d'aquesta o de qualssevol altres qüestions; els raonaments no són encara la raó, la qual, com a cosa, és capital i invariable.

11.

Jacinta s'havia posat d'espatles a nosaltres, abocada al balcó i contemplava el paisatge; es girà aleshores esguardant l'amic i va dir amb un to de veu que insinuava la terminació de la conversa:

- Potser que els motius perquè un home i una dona s'unixquen i viuen bé no puguem ser aclarits mai. La qüestió és aquesta: es viu i no res més. -

Marc Antoni em va mirar com sempre, amb un somriú simpàtic, i m'oferí un cigarret. L'encenguí. Jacinta tornava a estar abocada al balcó i la vaig contemplar plenament. Era una dona alta i forta, ampla de costats com una Venus de Rubens, rossa de cabells i blanca de carns. Vestia un batí verd estampat de flors blanques. Els seus moviments eren lents i acompanyats, plens de distinció. Pel final d'aquest diàleg i per altres motius que vaig observar durant les nostres relacions, Jacinta tenia un cert domini sobre Marc Antoni, domini que dissimulava tant com podia però que era clar i conclouent.

Ell es deixava domenyar i es complaïa a fer intervindre la dona en problemes aparents, casolans, que no eren, de problemes d'importància.

- Va bé - deia - que les senyores tinguem la prerrogativa de resoldre, en absolut, qüestions pròpies, per tal com així ens deixen resoldre, a nosaltres, homes, qüestions pròpies dels homes. És un modus vivendi difícil d'aconseguir, perquè no hi ha prèvies estipulacions, ni hi caben. Cadascú és lliure i subjugat sense adonar-se'n.

- Això és un dels efectes de l'Amor - vaig dir jo amb un somriú burleta.

Una vesprada eixírem a passeig els dos sols - Marc Antoni i jo - per la carretera de Culla, camí del Rivet i de la Pinella, per entre carrasques endurides pels vents de l'hivern i cara ~~www~~ a un cel de vidre nacrat i un sol ponent exornat de daurades ales de papallona. Un airet fi -brisa marina combinada amb alè de muntanya - que no donava sinó glòria al bascoll descobert i que ajudava a fer agradable el passeig.

Marc Antoni em digué:

- Ens vam conèixer a Brusselles. Treballàvem els dos en un circ entemig de feres domesticades, trapezistes i clows internacionals. Jo feia gimnàstica aquàtica i ella manejava boles, antorxes enceses, punyals i espases d'acer. No sé com fón que ella, en un exercici massa violent i perillós, saltà un "redéu" com un esclafit que li eixia del més pregon de la raça i mostrava, com una pintura parietal prehistòrica, tota la servitud de l'ànima a les cavernes dels seus avantpassats.

- Tu eres de la meua terra - vaig dir-li amb aquest llenguatge d'ara que em fa gust de ~~taronja~~. -- Nosaltres, entre nosaltres, parlàvem una llengua híbrida, el dialecte circense carregat de francès apòcrif que ^{tant} ~~ent~~ s'usa pel món dels espectacles. Jacinta - el nom de guerra era Zintha només - obrí els ulls tant com pogué i posant la mà dreta damunt del meu muscle afirmà convençuda que deia una veritat com un temple:

- He trobat pel món homes imprudents i irre^petuosos, però com vós, no mai. D'on sou ?

- Jo sóc de València, de la mateixa ciutat. -

Respirà i somrigué benèvola. Pels seus ulls havia passat, ràpida, una flama de dubte i de desconfiança. Amb el somriure li retornà la tranquil·litat als ulls.

Digué Jacinta:

- Jo sóc de Gandia.

Ja no ens vam separar. De primer la nostra amistat ~~era~~^{tot} sols era amistat. Més tard jo hagui de ser la seua defensa contra l'espectre d'un home que l'explotà, fracassat i libidinós, en tots sentits: un ~~marí~~^{marí} portuguès que l'havia arrossegada per tots els ports orientals i que li jugava les fetes més abstruses amb aires d'innocència. Un dia, joveneta ella i en Gandia mateix, la carregà a bord com si fóra un cistell de fruita madura; i com no li trobava os ni acidesa la feia barallugar pel món exprement-li la bondat del seu natural.

Jacinta - continuà Marc Antoni - no té ganes mai de parlar del seu passat, i jo ~~no~~ no li provoqe la confessió perquè entenc que ~~se'n~~^{se'n} dona vergonya, no una vergonya personal, sinó familiar, puix que no va trobar cap manera de defensa, ni d'inquisició en els seus pares quan ella pensava que el robatori no duraria més que el temps que es tarda a navegar de Gandia a Barcelona. Quan arribà a Marsella ja s'havia fet l'ànim de viure pel seu compte i en l'oblit de tots els seus parents que potser creurien que la jove havia fet una fugida sense espectacle i sense meritòria novel·lesca.

Jacinta havia fet molts papers en el camp de la feminitat. No tots eren ~~no~~ deshonorables; n'hi havien prou de virtuosos, ~~no~~ sobre tot aquells que li llimaren l'ànima durant quatre anys - des de 1914 fins a 1918 - per les espesses manigües dels hospitals ~~anglesos~~. ^{Acabada} ~~terminada~~ la primera Guerra Gran es trobà lliure de l'home ^{que} abusà del seu natural somniador. ¿Havia mort? No s'interessà per saber ~~ho~~ i aleshores ingressà en una patrulla circense. Al poc de temps la trobà Marc Antoni, ingènua, crèdula i fresca de cor. Jacinta li havia assegurat que no havia plorat mai, ni de petita, ni en hores de fam o d'espant o de tendresa. Els seus ulls de color de mar ja tenien prova ^w aigua, però no massa, per ~~a~~ ^{que} cap emoció li féra fer vessament de llàgrimes. Era forta corporal i espiritualment; s'adonava de seguida de les ^{tu} ~~situacions~~, però no les ^{ment} ~~instuïa~~ per a aprofitar-se'n o per a deslliurar-se'n.

Marc Antoni m'assegurà que "era una ega", i la qualificava així

no en sentit pejoratiu, sino racionalment. Una egua rossa, rodona, forta, mansa i voluntariosa. Una treballa de dona submissa.

La prova ^{la} tiguérem d'allí uns dies en la terrassa de l'Hotel, després del dinar. Els ~~caballers~~ ^{señors}, ^{taulats,} ^{si} en taula, conversàvem o fumàvem i assaboríem el cafè i la copa de licor. Les senyores i senyorettes intervenien ^{niem} els diàlegs i confeccionaven de tant en tant peces de ^{ganxet,} ~~ganxet,~~ d'agulles o frivolité.

Les converses, ~~diverses~~ ^{diverses} i banals, es concretaven en una generosa conversa general: l'escultura. Qui més qui menys opinava sobre artistes i obres conegudes. S'anomenà, naturalment, tractant-se d'un públic valencià, Benlliure, la fama del qual ja començava a tindre solidesa. S'anomenà Leonardo i s'anomenà Praxiteles. Calia no ^{extranyar-se} dels llocs comuns i calia no ^{extranyar-se} que algun maliciós féra derivar la conversa per les vies de la formosor femenina.

Marc Antoni opinà en veu alta, atrapent l'atenció general. Les seues paraules discretes i cultes es recolzaven en una certa experiència que tots ^{li} atorgaren pel fet de ser un artista que ha corregut món. El seu parlar nobilíssim i pulcre ~~discriminava~~ ^{discriminava} perfeccions i imperfeccions femenines. Tots l'escoltàvem ben atentament. Havia visitat museus públics i particulars a França i a Itàlia; havia assistit a reunions i contemplat dames i damiselles en vestits de gala, els quals deixen al descobert bona part de perfeccions i d'imperfeccions corporals; havia vist artistes femenines de teatre que triomfaven tant per l'art que practicaven com per la perfecció de llur còrpora.

Era un assabentat i assegurava que de totes les parts del cos humà, tant del masculí com del femení, l'espatlla és la que ^{menys} defectes té segons els canons i el gust hel·lènics, que són, a través dels segles, els ^{que} encara perduren al món més civilitzat.

- Si no és una espatlla massa grassa o massa seca en la qual els omò-plats l'enllegixen, l'espatlla és en la dona la part més bonica del seu cos. Vegeu. -

S'alçà del silló, ràpid, i s'acostà a Jacinta qui es posà dempeus llesta i arrogant. Ell la féu girar lentament d'esquena al gros de la reunió. I es desbordà la brusa de seda. Esbatussà els muscles al temps que les mans cobrien i sostenien la roba dels pits; l'espatlla, més blanca que un paper, arquitectural i harmònica, es mostrà als ulls admiradors i admirats. Disertà quatre paraules i en acabar digué dispendiosament a un ~~cavaller~~^{dors} ~~veí:~~^{senyor}

- Féu-me la mercé de pujar-li la roba. -

La demostració era feta pràctica. Jacinta tenia una espatlla perfecta i ell, l'orgull d'haver-la feta amostrar.

-4-

Els més comprensius van dir que el fet de despullar la dona en públic, encara que parcialment, havent-hi ~~cavallers~~^{homs} i criatures, havia estat una genialitat indecorosa. "Allò" no estava bé. Els altres - les senyores i senyoretetes sobre tot - protestaren cadascú a la seua manera: amb paraules, amb actituds violentes i amb faltes d'educació.

Els meus amics Marc Antoni i Jacinta van trobar els dies següents intemperances primer i, després, un buid estudiat i provocador.

Jacinta comprenqué que feia nosa al Balneari, i Marc Antoni es féu fer la maleta i marxaren. Ell van deixar una lletra acomiadant-se'm.

"Jo ignorava que hi havia Amèriques per descobrir", escriví ell, entre subtileses, "però sense voler n'hem descobert unes quantes en aquest paratge meravellós de llum, de color i de temperatura."

I Jacinta afegí després de signada la lletra: "No es comprèn un descobriment d'Amèrica sense indis. Perdoneu; vós, sou una excepció. A reveure !"

L'amistat només se solidifica amb l'interès.

Valadier

-1-

La segona volta que vaig trobar Marc Antoni fóra a Sitges - més ben dit a l'ermita de la Verge del Vinyet de Sitges -. Era durant la Primavera i encara no hi havia dansa al Casino, ni a la platja l'espectacle civilitzat de les dones amb mallot.

Jo havia descobert un secret: dormir a l'Hotel i menjar al Vinyet com si fos a una masia. Entre la mar i la via del tren els dies s'escolaven com ~~un~~ entre el món descordat i febrós i l'eternitat pacient, verda o blava i nemorosa.

Jo em feia acompanyar d'un gos - Trey - que m'ensenyava a viure. Trey tenia un avantpassat il·lustre, segurament; un llop que havia conquerit a dentegades una llarga sèrie de racons de muntanya i que a la fi, dominador, astut ~~+~~ i orgullós, s'~~h~~ havia encastat en una ~~gusona~~ gosseta fina i tendra i sentimental de ciutat. D'aquesta parella venia el meu Trey, gos carregat d'històries ~~+~~ romàntiques però amb un cor primari ^{el} travessat d'instants cristallitzats. Trey igualment podia estar ~~atent~~ ^{amaten} a un nen malalt i abandonat a una vora de carretera, com podia perseguir i mossegar un innocent captaire si se l'aventava intencionadament.

Citat al meu costat, a l'ombra de l'ermita, el gos féu orelletes en oir com un automòbil que s'hi acostava per la carretera parava el motor. S'alçà dret de quatre potes i es posà en guàrdia. De l'auto baixà un ^{senyor} ~~cava~~ ller sense braços que vaig reconèixer seguidament, i a distància, i una senyora vestida de clar, rossa i alta. Trey es llançà violentíssim contra l'home qui per defensar-se de l'animal el va rebre a puntades de peu. El

gos acumulà totes les forces ancestrals que sobrevivien en la seua medulla i acometé, rapidíssim, Marc Antoni.

- Trey !! - vaig cridar.

Però Trey ja no va oir la meua veu. La senyora, Jacinta, d'un tret l'havia matat. El canó d'una pistola petita, petita, vomità el plom que tallava la vida d'aquest ca valent i generós i assassinava el meu goig, per tant com jo m'estimava l'animal.

-1-

Va ser menester que ens sobreposàrem molt per tal d'oblidar relativament la mort de Trey. Al tercer o quart dia de conviare Marc Antoni, Jacinta i jo enmig d'aquell paisatge hellènic on es respirava el cristall de l'aire carregat de iode i de llum i de banyar-se^{nos} en la maragda salitrosa ratllada de veles, i després de conversar interessants banalitats, de discutir apassionants intrascendències artístiques i de relatar-nos les mutuels evasions de la vida - dins la vida de diverses capitals mediterrànies per on ells havien corregut els darrers cinc anys, i jo dins la sòlida calma i la dura quietud del meu refugi pobletà -, vam poder mirar-nos cara a cara sense reserves mentals.

Aquells dies Jacinta havia estat la matadora de Trey; Marc Antoni, el feble, el temoric, l'esglaiat herculi; i jo, a bon segur, havia estat per a ells ~~la~~ l'inoportú que apareix amb insolència en girar un cantó. L'home, però, ho supera tot; és qüestió de temps. S'assembla als animals més que en el fisiològic, perquè oblida.

Als vuit dies ja ~~havíem parlat~~ podíem parlar de Trey i, amb tota franquesa, de tots els temes, amb aquella llibertat que oscilla entre l'esguard ple de paraules mudes i el crit desaforat i estrident.

Un dia Jacinta davant de Marc Antoni em va dir:

- Jo us regalaré un altre animal.

- Quin animal ? - interrogà ell.

- Un que li faça recordar el seu estimat Trey. -

I en dir açò mirava l'horitzó marí i es retorçava els dits d'una mà amb els dits de l'altra.

Un altre dia, aprofitant el moment en què ell anà a buscar tabac, Jacinta se m'acostà, m'agafà delicadament d'una orella i em digué molt baixet:

- No m'oblides de Trey. Quan podré us faré el regal que us he promès.

- Jacinta ! - vaig dir -. No em deveu res. Allò és ja una anècdota i amb anècdotes no hem d'escriure la nostra història.

- Compta la prudència, Víctor. Zintha té memòria. -

I s'allunyà. Es col·locà - així, es col·locà - de braços a ^{un} finestral obert, cara a la mar brillant, d'espatles a mi. Jo, per segona vegada, li vaig observar el cos d'agua rubricat d'amples corbes venusines.

Calia entendre millor o bé desentendre ? Ja m'acostava a Jacinta per fer-li un preguntat que jo ~~no~~ mateix no sabia ben bé quin era, quan per la porta del hall entrava somrient - somriure de bonhomia - el trepidant Marc Antoni. Ella - aleshores encara era Zintha - havia alçat el mentó, aspirava profundament l'aire blau de la vesprada i digué, talment una confessió impúdica:

- Ara, Víctor, aniria bé un koctail .

Ens n'anàrem els tres a la platja; Jacinta, al mig, a seure sota una ampla ombrella ratllada.

-3-

Jacinta, quan Marc Antoni i jo portats per la inèrcia d'una idea ens deixàvem esbarar pel pendent de la conversa intàscendent i inconseqüent, es revoltava, felina, sense mostrar les ungles. En política havia estat enemiga mortal del parlamentarisme. En ètica, anti-logista. Ella solament s'interessava per les paraules concretes que representen materialitats. L'abstracte no era de la seua devoció. No era dona d'idees sino de palpables realitats. Ja vam dir que no intuïa, i aquesta manca d'intel·lecte

constituí la grandesa i la servitud de tota la seua vida. Ella, com tanta gent, preferia les obres a les paraules. "Les obres són els amors i no les bones raons", sabia dir en tots els idiomes que coneixia, que eren uns quants encara que imperfectament.

Explicar una catedral, explicar una màquina d'escriure, explicar una pintura o la determinació d'algú davant d'algú o d'alguna cosa? No ho comprenia. Fer, sí; sentir, sí. Però sense donar importància al fet o al sentiment. Obrar a impuls del cor - cosa concreta - no a impuls de la raó, de la dialèctica, de la filosofia, tan variable com variada, que és cosa abstracta. Ella creia que les idees no són coses reals, i per tant que no existixen almenys amb prou força per a fer moure, actuar les persones. Per a ella el cervell no produïx sino pensaments. (Ara "pense" que he de telefonar, i telefona; ara "pense" que he canviar de vestit, i ho fa; ara "pense" que és tard i que hauré d'anar al llit, sense explicar-se un per què). Les persones es mouen, entenia, actuen i fins es juguen la vida per coses palpables. Així, doncs, tenia una filosofia sense saber-ho.

I en comprovar que els homes, nosaltres dos, ens deixàvem portar pel gust de la paraula es llevà del silló de vímens, ens saludà caricaturescament amb una violenta flexió de genolls i ens deixà sols.

Marc Antoni seguí impertèrrit:

- Les qüestions que es poden plantejar són dues i ben diferents. Primera: què és més fort, el natural o l'artificial? + segona: Què és més bo, l'artificial o el natural? Jo mateix en una altra ocasió ja em vaig pronunciar, després de l'oportuna explicació i de la deguda aportació de dades, que, en efecte, que el natural és més fort que ~~en~~ l'artificial; és a dir, que l'instint, per exemple, en les persones forma una part constant i perdurable i que l'educació, com a signe contrari, és una màscara sobreposada a l'home, un producte artificios per tal de modificar-li les forces instintives.

- Eugeni d'Ors; no diria subconsciència al producte natural instint, i consciència al producte artificial educació? - vaig dir.

- Qui és aqueix ^{? Un} senyor ~~gent~~ artista de Circ ? Si no recorde mal és el nom d'un malabarista internacional - va dir Marc Antoni.

- Home ! - vaig haver d'exclamar.

El meu interlocutor es quedà mirant-me fit a fit. No vaig poder comprendre si als ulls li brillava una gota d'ironia o si realment ignorava l'existència de l'antic "Xènius".

- Però si el natural és més fort que l'artificial - continuà Marc Antoni - , també és menys bo. Vegem: l'home en estat natural, en estat brut, de bestia, és més dolent que l'home educat, és a dir, intervingut artificialment, amb art. - Art pedagògica, en aquest cas - per l'home. L'home millora totes quantes coses intervé. D'un cavall salvatge ha fet l'animal que tots coneixem; d'un fruit agre, incomedible, ha fet una taronja dolça, saborosa; des de la caverna al gratacels hi ha uns quants milers d'anys però hi ha uns quants milers d'avantatges a favor de la Humanitat. Tot el racional triomfa sobre l'irracional.

- Així sou racionalista - calia afirmar i afirmava jo.

- Per a alguna cosa Déu ha dotat l'home de la Raó. Si usem dretament la Raó l'esperit es fortifica. La Raó no ho explica tot, però sí moltes coses... i cada dia més coses. Si ens diferenciem dels animals és perquè en fem ús, de la Raó. I la Raó està per damunt de la consciència.

- Subconscient, conscient i sobreconscient. ; No hi ha una mica de joc de paraules ?

- Això caldrà que ho esbrine algun malabarista internacinal. Però entenc que no hi ha joc de paraules, perquè quan a penes si queda al món cap cosa natural sense intervenció humana, bé podem comprendre aquests tres ~~estrats~~ estrats: subconsciència, consciència i sobreconsciència com vós, amic Víctor, dieu.

- Expliqueu-vos.

- Subconsciència, l'animalitat; consciència, l'homenitat; sobreconsciència, la genialitat.

- Així l'home, cada home està format de tres estrats ? - diguí.

- Efectivament; però no amb la mateixa proporció. Deixem-nos la divagació i retornem a la nostra tesi. -

Marc Antoni, ja es veu, era pedant. Jo no sabia culpar-lo massa d'aquesta dolenteria, perquè el seu pedantisme era molt innocent. I a més, si ell algun dia se n'adonava, el rebutjaria totalment, encara que aleshores haguera de dedicar-se a xiular.. El seu natural el portaria a fer la competència, xiulant, als rossinyols.

- Als llibrets de les escoles, als llibres dels instituts i als llibres de les universitats es donen com a exemples ~~de sers~~^{d'èssers} artificials un avió, un rellotge i una estilogràfica, i com a ~~sers~~^{èssers} naturals una serp, una rosa i un conill. Em voleu dir que un conill, tots els conills i la rosa, totes les roses, són ~~sers~~^{èssers} naturals? El paisatge de l'Horta de València; no és producte de la Raó de l'home que l'ha modificat i el modifica cada dia? Fins l'aire d'una habitació si l'intervé l'home refrigerant-lo a l'estiu i l'aigua del riu que bevem perquè l'ha potabilitzat l'home són ja productes artificials. La rosa cultivada en un jardí i el conill d'una granja abandonats de l'home rebordonirien i es tornarien menys bons. El natural és més dolent que l'artificial. ➔

- Així vós creieu que l'home supedita Natura a ~~la~~ Intel·ligència.

- La supeditació és mútua. Jo el que crec és que tot l'intelligent és superior al bestial, i per tant que triomfa l'esperit sobre la matèria.

- O bé, dit d'altra manera: l'ànima sobre el cos.

- Exacte, si és que pot haver exactitud en aquests temes abstractes.

- Diguem ~~www~~ concrets, perquè si la intel·ligència existix, la intel·ligència és una cosa concreta.

- Volia dir impalpable, no material. Perfectament. L'home triomfa sobre la Natura per ~~quant~~^{allò que} l'home té d'àngel, de sobreconscient. I per a triomfar amb plenitud li cal la següent trinitat de potències: memòria, enteniment i voluntat.

- Esteu per les trinitats, amic Marc Antoni.

- Sí; el triangle per la simplicitat i la perfecció que ~~enclou~~, és

un gran símbol. Fracassa qui no té memòria; fracassa qui no té enteniment; fracassa qui no té voluntat. Involucreu ~~w~~ aquestes tres potències en iguals quantitats, infoneu-les a l'ànima d'un jove i voreu com aquest es passeja pel món deixant rastre de les seues activitats: Plató, Napoleó, Einstein... Pot succeir que el triangle de potències no siga equilàter; aleshores la manca d'un ^a ha d'estar substituïda per la major longitud de les al tres dues, o bé per la major longitud d'una altra sola.

- Així; creieu que es pot ser home cèlebre sense l'equilibrada potencialitat de l'enteniment ?

- És clar. Podríem dir els noms de famosos homes de govern fracassats catastròficament.

✦ - Per a l'home del carrer també cal la trinitat de potències ?

- Naturalment; per a tots i cal fer-ne ús a diari i fins en les petites casolanes. Al desequilibrat li calen moltes ajudes. Voleu que us diga un secret ? Us el dic perquè demà Jacinta i jo farem el camí de Roma, Trieste i El Caire. Potser, amic Víctor, que no ens tornem a vore. Doncs bé; puix que he comprès que Jacinta us té un gran afecte, us advertixo que us n'adoneu: Jacinta és una desequilibrada. Té bastant memòria; molta, massa, voluntat - encara que a voltes és una abúlica -; però li manca enteniment, un poc d'enteniment... -

Acabat de recitar el secret aparegué Jacinta a la platja. Vestia un banyador mesquí de tela i ampulós de ratlles blaves i blanques.

I així acabà el diàleg: en la contemplació i admiració d'aquella dona que ritmava perfectament, consonantment, amb la mar i amb les núvoles del cel.

Aquella nit, vespra de la marxa de Jacinta i Marc Antoni, vaig somniar Trey. Havíem sopat junts els tres en trànsit d'acomiadament. Marxaven a Roma. No parlàrem del gos mort, ni de cosa que es poguera relacionar amb ell o amb animal semblant.

I el somni vingué vés a saber per quins indesxifrables camins:

Jo estava al llit i Trey, al meu costat, assegut sobre les quatre potes, un ~~Trey~~ enorme que omplia l'habitació de punta a punta i que de tant en tant movia el cap, treia la llengua passant-la ràpida pels narius i movia la cua. La seua actitud era la del guardià. Com que ~~no~~ estimava el gos, jo el pentinava lentament, palpant-lo, amb els dits oberts, passant-li la mà pel coll, per l'esquena, pel pit que ~~seu~~ el sentia mòbil pel cor bategant.

Era un plaer. Ara el gos s'havia reduït a unes dimensions més normals, no obstant ser encara d'un volum que ~~no~~ excedia ^{el del} el llit. S'havia tornat jugador ^{ine} i amb les potes em feia rodolar d'un cantó a l'altre del llençol. Els ulls li espurnejaven de tant en tant, i del seu gargamell eixia un aire calent i corrosiu i uns ~~uns~~ rogalis granuloses i intermitents.

El plaer estornava acre. Trey feia salts d'alegria, lladrava sense veu i mossegava sense força i sense baves. Els gossos, de vegades, tenen unes mossegades amistoses que encomanen jugarotes i rialles ~~en~~ als mossegats. ~~No~~ No fan mal, però ^{ci} existeixen, perquè claven els queixals el just només per a fer sentir una dolor agre dolça. I sobretot mosseguen les mans, els dits... El Trey del meu somni ~~no~~ mossegava a més de les mans, els braços i el coll i em buscava la boca. Jo sentia repugnància i girava la cara fugint-li el ~~el~~ contacte ~~del~~ dels morrets humits.

El gos s'entusiasmava, però. Cada punt més nerviós, els seus moviments eren més ràpids. Ens revolcàvem com dos cadells en un prat. M'atacava, i jo el resistia somrient al principi, neguitós després, i capficat a la fi. El rebutjava amb mans i cames, una mica cansat ja de tanta insistència

inconvenient i, per fi, vaig dir:

- Prou ! -

Aleshores Trey, amansit, se m'acotxà posant el seu coll damunt del meu muscle i allí respirava, cansat, amb un rogall de cadenes.

El rebutjà, violentament, llençant-lo fora del llit. Què li vaig fer, pobre de mi ! Se m'abalenguà furiós espurnejant odi pels ulls, i lladrà un: " Mal agraït " ! sec i tallant; i transformant-se la seua pota dreta en una mà blanca exornada d'anells d'or m'aventà una galleda.

El colp, dolorós, em despertà. Davant de mi, dreta i menyspreadora, seminua i humiliada vaig veure Jacinta.

- Vós ! - diguí. I respongué:

- És clar que ~~no~~ sóc jo !!!

IV

" Un home sense braços és tan difícil de conduir com una bicicleta sense manillar."

Valadier

-1-

En les qüestions de faltes que no són precisament qüestions d'Amor les dones són més comprometedores que ~~no~~^{no} els homes. Perdut el respecte a si mateix, o la vergonya com també es diu, perduts els principis de l'honestat, en l'home encara resta al fons del fons un pòsit d'honorabilitat; en la dona no queda res. Açò es pot comprovar cada dia en les cavernes dels barris xinesos de les grans ciutats i, a voltes, també en alguns exemplars dels estaments socials mitjà i elevat. La dona quan cau, cau tota amb ella. En l'home encara se salva una punta d'ànima. Açò ve a compte del viure de la parella Marc Antoni - Jacinta, la qual parella al cap d'uns

anys vaig tindre ocasió de tornar a veure. I perquè no en fa molts, d'anys, resenye ara sobre els dos amics; més sobre Marc Antoni que no sobre Jacinta, per bé que tinc dades suficients per tal de fer la suscinta biografia d'ella tan detalladament com la d'ell.

La vida de Jacinta és tan interessant o més que la de Marc Antoni; però el meu propòsit d'ara és parlar de l'home més que no de la dona, perquè l'home, tots els homes, tenen més personalitat. No cal dir que així com he detallat, puntualitzant, el naixement del ~~meu~~ meu amic, podria descriure el naixement, la vida i miracles i la mort de Jacinta. Recordeu el conte de l'estudiant que, en preguntar-li el professor el nom dels ossos del crani, va respondre: - " No els recorde; però bé és segur que els tinc tots dins del cap". Jo també tinc dins del cap tota la història de Jacinta, i si no l'escric no és per manca de recordació, o d'interès vital, o de temps, o de paper. És per peresa. Si algun dia m'abellira escriure la biografia de Jacinta, la filla de Gandia, si en sàrieu de grandeses i de servituds, de sacrificis i de renunciaments i d'honorables i d'augustes actituds i comportaments. Però els salvem com se ~~sava~~ ^{br} en la immensa majoria de novel·les i de biografies quan i quant mengen, quan i quant dormen els personatges i llurs malalties, dolors, despeses i altres imprescindibles anotacions que haurien de formar part de la descripció per a fer-la íntegra. Però, com bé se sap, això allarga la novel·la, però a vegades no allarga la seua bondat.

-2-

Les nostres darreres converses foren a la Font d'En Segures no fa molts anys, després de la nostra Guerra Civil. Marc Antoni vingué sol, tant perquè un metge li havia recomanat per a la seua dolència de renyó les aigües del Balneari, com per la il·lusió de retrobat-me en aquesta quietud, sabedor com era que jo cada any venia ~~amb~~ al poble a passar les calors de l'estiu. I em retrobà, naturalment, si ^{er} complidor del meu criteri i infadigable cultivador d'^mescases relacions socials.

Vingué sol, és a dir, sense Jacinta; però amb un tal Robert, el nou ajudant i secretari, que quasi no sabia res important dels nostres personatges; i tot seguit inquirí si jo era viu o mort. Era que des de la nostra convivència a Sitges fins a aquell dia, havien passat més de vint anys i el món havia patit una sèrie de trasbalsos, tots bèl·lics i dolorosos.

Em parlava, asseguts a la terrassa del Gran Hotel, dels seus viatges, llargs i pesats i de la coneixença cada dia millor de la geografia i de les persones. Jo no m'atrevia a anomenar Jacinta perquè encara em dolia la galta per la bofetada que em pegà i perquè no sabia què havia passat entre ells dos després de la vergonyosa escena nocturna de Sitges; tan vergonyosa per a Jacinta, al meu entendre, com vergonyosa per a mi. No obstant estava en punxes per no saber res d'ella. I fón Marc Antoni qui em donà peu, vés a saber si involuntàriament, per a inquirir.

- I Jacinta ?

- De Jacinta, amic Víctor -em digué -, valdrà més no parlar. Si vós ho voleu, si vós teniu interès a saber coses d'ella, parlem-ne; jo us explicaré tant com en sabré; però si heveu preguntat per educació, deixem-ho estar; i si fóra possible tindre-la en oblit, millor per a mi. No obstant, he de dir-vos que discutírem sovint, que ens barallàrem un parell de vegades, i que a la fi el Destí ens separà. Jacinta és morta. No tinc el certificat de defunció, perquè com que no érem casats no em féu cap falta; però tinc la convicció que és morta. S'ofegà !

El gest que vaig fer l'obligà a continuar.

- Viatjàvem en avió de Londres a Dinamarca. Una averia al motor. L'avió que baixà afuat cara al mar. S'hi enfila. El fons de la mar no té allí una gran profunditat. S'esclafa, s'obri com una magrana potser, i se salven dos passatgers. Jo, un d'ells. L'altre, un professor alemany. Calia pensar que jo, home sense braços, havia de morir i que Jacinta, millor nadadora, havia de salvar-se. Doncs no. Tota la vesprada i tota la nit buscarem naufragats segons els diaris; ni un, llevat de nosaltres dos que ens replegà una barca poc després de l'accident. La premsa de tot el món es-

criví: "Un avió amb vuit persones a bord ha caigut al mar en el Canal de la Mànega i resultaren morts tres dels seus ocupants. Una embarcació nordamericana de càrrega havia recollit cinc supervivents, però tres ~~aw~~ d'ells periren seguidament. Després d'una infructuosa recerca s'ha abandonat l'esperança ~~d'encenrar~~ ^{de Koban} els tres que manquen, que es donen ~~per~~ com a morts. Els dos supervivents i els cadàvers de les víctimes foren traslladats a un destructor britànic ". Voleu que deixem la història ?

- Deixem-la, si us plau - val, haver de dir.

- I ara que sóc tan lluny del lloc de l'accident he de donar gràcies a Déu del meu gust pels viatges. Vegeu si Jacinta fóra soterrada vora de mi, com em faria patir encara ! Córrer món, amic Víctor, és una medicació i una satisfacció que vós no coneixeu.

- Ni ganes, Marc Antoni. Córrer món és un desplaçar-se continuadament, és fugir d'un mateix. La meua satisfacció és gran precisament per no haver eixit mai d'aquesta terra que ens féu nàixer. Conec el Regne de València, el Principat de Catalunya, les ~~Illes~~ ^{Illes} ~~Canàries~~... I ~~no~~ cap altra terra més. Per ~~no~~ dir mentida us contaré que un estiu, essent ben jove ~~el~~ ^{el} i recorrent el Maestrat, l'auto enfilà una estreta carretera que ens dugué a l'Anglesola, poblet aragonès d'un aire medieval, el primer després de la invisible ratlla divisòria; en adonar-me ^{que,} per tal de conversar amb els naturals, em calia canviar el disc al cervell, em posí tot neguitós i fins els peus em cremàven. Haquí d'eixir tot seguit i retornar al lloc de partida. He estat fora de la meua terra una sola vegada, uns pocs minuts només, potser ~~una~~ menys d'un quart d'hora i encara estic apesarat de no haver sabut aturar~~me~~ el cotxe al mateix Riu de les Fruites.

- Això és malaltissa puerilitat.

- No, ~~bon~~ ^{bon} amic, no; això és tindre consciència de la terra, ferma voluntat de no voler conèixer ^{ne} d'altres. N'hi haurà ~~de~~ de més riques, de més cultes, de més temperades... Tant si val. No m'interessen tant com la meua.

- Xauvinisme.

- Anomeneu com vull^{ment} queu aquest sentit terral.

- Us limiteu massa.

- Em limite, certament. No comprenc cap internacionalisme. Per a vós que sou un rodamóns el món, és molt gran; per a mi el món és molt petit: l'amplitud del meu horitzó. I si la terra és petita per a mi, la Humanitat encara ho és més, de reduïda. Per a mi no hi ha més homes al món que aquells amb els quals tinc tractes, i d'aquests encara em són sobrers els que no em són amics. Jo dividíx la humanitat en tres grups de persones. Primer: una immensitat d'inconeguts que em són indiferents. Segon: un grapat de persones conegudes amb les quals em relacione i compartíx els meus afectes i els meus desafectes. I tercer: una selecció, el nombre de les quals potser no arribe a deu, que em són amics i estimats. L'home d'ara, com l'home que vivia fa cinquanta mil anys, descobert per En Lluís Pericot, s'empassa de tot el que no té i de tot el que no coneix. Viu qui viu, i per a viure sols és menester respirar. -

Marc Antoni feia unes amples riallades i entenc que no comprenia aquesta viva realitat del solitari que es baralla de tant en tant amb si mateix.

- 3 -

A l'endemà vaig rebre a casa meua la visita d'un espectre: Jacinta. I dic espectre no perquè la notícia necrològica donada per Marc Antoni resultara falsa i per tant la presència d'aquella dona podia tindre el caràcter d'una aparició, sino perquè Jacinta ja no era, físicament, la d'abans. Una despulla. Envellida i flaca solament conservava als ulls una flameta vital.

- Efectivament, - em va dir - ; l'accident de ~~180~~ ^{l'avió és cert,} ~~és cert,~~ però jo també em vaig salvar, com veieu. Ell no ho ha sabut encara, pel que comprenc. És avui, o bé demà, que li parlaré després de tants anys, quan sabrà que Jacinta és viva al món. Perquè li vullc parlar i no és per tal de fer-li càrrecs, ni per fer-ne jo, de descàrrecs. En veritat no sé per què he vin-

gut vora d'ell. No l'estime ja, ni ell, segurament, em té afecte. Tot m'és indiferent. Jo passe pel món com travessa un llamp un cert espai de l'atmosfera, en zig-zag, d'un núvol a un altre núvol. No sé el que són les coses, ni les persones; no m'ha interessat mai res fora de les persones i de les coses que han estat al meu costat. Més allà del meu braç estirat no mire mai. Per altra part, sempre he estat tractada així. M'han pres i m'han deixat com un moble, una eina o una joguina. Jo he estat pastada per un món d'indiferents, per gent atenta al goig i al plaer d'uns minuts. M'ha tractat qui m'ha necessitat una hora, un dia o uns anys. Gent que potser tenia cor però no per a mi, i tots han cregut que jo no en tenia, que jo no en necessite, de cor. I jo mateix pense que no en tinc. No tinc somnis, ni aspiracions, ni il·lusions; tampoc ^{no} tinc records, ni bons ni dolents, de la meua vida. Què sóc al món? Sóc un ^{ésser} ~~ser~~ que hi viu. Com un arbre; fresc i tendre, primer; fort i ple d'ufana, després; més tard, decrepit. Ara ja sóc dins la decrepitud. Una dona al cinquanta anys que no ha fet altra cosa al món sino viure pels altres, ha perdut la boniquesa i ha guanyat la tomba vora de qualsevol camí. Jo he tractat molta gent i ara ningú ^{no} em vol tractar, a mi. Me moriré com vaig vindre al món, com he vixcut sempre, de cara a la paret, sense ajudes ni consols. Semble que la meua mare no sabé destriar mai, d'entre els seus amics, i el seu marit, qui són el meu pare; jo mateix no he sabut retindre l'home que em ^{no} convenia. Crec que la meua gran virtut ha estat el no tindre fills. ^{És} Clar ~~de~~ que, ^{si hagués tingut} ~~de~~ tindre fills i ^{els hagués} ~~de~~ no haver-los abandonat a la primera cantonada, ara podria tindre un recer. Però, ^{jo} jo haguera sabut viure dins un recer confortable? El diable no es troba bé ni a les caves de l'infern.

- Marc Antoni - continuà el monòleg aquesta dona de vida incomprendible - és l'home que més m'ha necessitat, i per això m'ha tingut més temps ~~va~~ vora d'ell que ningú. Però és difícil i ell s'ho reconeix. Jo, com sempre, he estat massa innocent i massa crehuela. Tots m'han enganyat, i jo no he sabut enganyar a ningú. M'he donat com l'aigua de la font: nua i cantarina.

Abans d'anar a trobar Marc Antoni encara va dir:

- Què serà de mi ? ^{Vos no} ~~Vos no~~ podeu pensar què serà de mi ? Jo, no; jo no he sabut mai per quin cantó de la terra surt el sol cada dia.-

Ara esperava jo que els seus ulls amollaren unes llagrimetes. No fón així. Els ulls de Jacinta tenien una flameta d'alegria. Tot era inconsciència, però sense gens d'estupidesa.

- 4 -

Marc Antoni fugí de l'habitació ~~XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX~~ tot arborat, després dels crits de la conversa amb Jacinta i marxà al carrer. Ella s'havia quedat al menjador sota el llum de petroli i esperava sense paciència el retorn d'ell. Ja en la terrassa del xalet Marc Antoni escrutà la foscor i s'orientà. Un llampec. A la grogor de la llum veié la rampa amb rastelleres que porta a la plaça de la Font. Enfilà el baixador aturant-se de tant en tant per no eixir-se'n del camí. Quina nit ! A dins de casa, la discussió amb Jacinta després de tants anys de no vore's. A fora, una d'aquelles característiques tempestes de tardor en les quals el tro, la pluja violenta i el vent s'illuminen pels llampecs. Durant aquestes tronades espectaculars, teatrals, les fàbriques de llum tallen el corrent i els pobles de muntanya queden engolits per la fosca. La Font d'En Segures s'enguatà de tenebra, i enmig d'aquesta immensa taca obscura ratllada d'exhalacions i guarnida de trons i de xiuladisses de vent, avançava Marc Antoni cap al Gran Hotel per deslliurar-se de la importuna visita de Jacinta.

Què volia Jacinta ? La cosa graciosa era això, que no volia res. Estar allí amb ell; vore'l, parlar-li... Feia temps, anys, que no el veia. Del dia que es va "ofegar" allà lluny, vora la costa anglesa o la dinamarquesa... Ara faria la vida al seu costat uns dies "en memòria dels anys passats" i després marxaria no sabia on.

Anava baixant grassadetes i els llampecs l'enlluernaven. Tope-

tava amb les pedres dels rastells i s'havia d'aturar a cada trençada de camí. Però la fresca humida del vent li desvaporejava el cap. ^{Com} quan s'ha envellit Jacinta, ¹ i és el cas que ell li havia cridat - sense ganes, no obstant - per tractar d'imposar-se i havia descarregat la punta dels peus contra la taula per atemoritz^a-la i fer-la anar, o al menys fer-la adonar que tot s'havia acabat entre els dos; però ella, com sempre, vivia una vegada més en la lluna, sense comprendre que els moments eren decisius.

- Ep ! quasi caic !! -

S'aturà novament. Enlluernat pel darrer llampec, estava a punt d'estimbar-se daltabaix d'una paret. Començà a ploure totseguit d'un tro llarg que rodolava de muntanya a muntanya en ressò barroc i greu. Esperà un nou llampec per orientar-se, puix que ja no sabia cap on tombava el camí. Pel que havia caminat, hauria d'estar ja prop de la plaça. Un poc més avant entreria al Passeig que és ample i porta recte a l'Hotel. Ara ja no ^{hi} havia pendent i dins de quatre segons estaria a cobert. La pluja augmentava. I esclatà al cel, silenciosament, un altre llampec ~~www~~ lívid, fistonejat de grocs. Començà a ¹ córrer creient-se orientat...

-5-

Caigué sobre unes gros^{ss}íssimes pedres, en un solar on anaven a construir un xalet. Quedà boca en l'aire rebent la pluja de cara. ^{Po} Podia moure les cames però no el cos. Pensà que tindria trencat l'espinàs i s'adonava que els seus crits d'auxili eren prims i no podien oir-los ni en el cas improbable que passara algú pel camí. La seua dolor era tan intensa que ~~we~~ notava rodaments de cap. La pluja el retornava de tant en tant. No pergué, no obstant, la lucidesa. Veia - ¹ quan de temps havia passat ja ? - com s'allunyava la tronada, com els llampecs eren més escasos, com el vent retornava als seus caus i com la pluja ¹ perdia força. Ni es podia moure, ni el recollien. Era un altre Prometeu, boca en l'aire, pacífic i conformat.

- Marc Antoni - va pensar - ¹ açò s'acaba. Dins d'uns moments se

te n'eixirà l'animeta per la boca, es farà de dia i vindran les mosques a xuclar la darrera llagrimeta dels teus ulls. D'ací a poc no seràs més que un drap mullat, se t'enduran al fossar, i ací pau i allà glòria. Has conegut el món, tens ^{cinquanta-set} anys, i no hi ha qui ~~et plori~~ et plori, ¿què has fet de la vida que et van donar els pares ? L'has aprofitada ? L'has ~~malgestada~~ malgestada ? Has deixat almenys un fill sobre la terra per tal que no s'acabe la Humanitat ? Et mors, Marc Antoni, et mors i sembla que no t'aterroritza el traspàs. Com has viixut ? Si has viixut bé, aniràs a l'eternitat celestial, i si has viixut mal, a l'eternitat infernal. Açò és el que t'han ensenyat els pares, i no sempre t'has enrecordat de Déu. Déu et mira, ara que estàs tencat i mal ferit damunt d'unes roques, i espera de tu les teues darreres paraules. Déu et mira i espera que et penedixques dels mals pensaments, dels mals actes i de les males paraules per replegar-te i fer-te entrar a la Glòria. Tu, Marc Antoni, alguna volta havies dubtat si ^{hi} havia Déu o no. I ara què et sembla ? N'hi ha ? No ~~hi~~ n'hi ha ? Estàs molt tranquil, tu. Si no n'hi ha, no et cal desesperar, perquè no et passarà res després de mort, que serà d'ací una estona. I si n'hi ha, encara ets a temps de confessar-ho, de penedir-te i de salvar l'ànima. Només l'ànima perquè el cos va al fossar, es tornarà pols i, un dia vivificarà alguna herbeta... Això és tot, que no deixa de ser molt, moltíssim...

El desvaní una desgana. Quan obrí els ulls novament veié damunt d'ell el brill de les estrelles. Havia passat la tempesta. Quasi no sentia dolor. I es digué:

- Continues molt tranquil, Marc Antoni. La veritat és que ni vénen els homes a per tu, ni baixen els àngels al teu costat a fer-te companyia. Vas a morir i sembla que tant se ^{te'n} ~~clan~~ dona. tens el cos i l'ànima insensibles. Sempre havies pensat que això de morir era un acte intranscendent, i ara veus que no; ara comproves que és més difícil saber morir que saber viure, perquè es mor sense tindre'n experiència. Et mata un bac, ~~no~~ Marc Antoni; un bac quan fugies de tu mateix excusant-te que fugies de Jacinta, d'aquella dona que deixares com a ofegada sota l'aigua de la mar.

Ella no morirà mai; però tu, sí.. Tu, Marc Antoni, et mors ara i per a sempre. Ja et queda poc... Si tingueres braços podries plegar-los i juntar les mans i demanar clemència a Déu per la teua mala vida. Però hauràs de juntar els peus. Tot ho has fet amb els peus, tu. Has menjat, has portat la pipa als llavis per fumar, has escrit, has guanyat diners amb els peus... Els peus han estat la teua salvació corporal; veges ara si són també la salvació de la teua animeta... -

I arribà a somriure interiorment perquè li semblava una facècia, la major de la seua vida, el que estava cavil·lant. Sentí aleshores ~~x~~ una gran pesantor al pit i unes ànsies grans de vomitar. Tossí. De la boca ixqué una glopada.

- Això s'acaba, Marc Antoni; no sé si és menjar o si és sang el que has tret. Sents calor a la galta i al coll, i, si els narius no t'enganyen, deu ser sang. I si és sang estàs rebentat per dins. Així tens dues ferides mortals: la cadena trencada i els lleus desfets. Tens la mort d'aquell trapezista del circ ~~de~~ ^{de} Estutgard, recordes ? Però tu et moriràs abans ^{que} no et porten a l'hospital.. I més val així. Si et salves, començarà la teua tragèdia. Per a quina cosa plausible podries aprofitar ?

Sentí fred. Un altre vòmit de sang el deixà tan desvalgut que li fugiren els judicis. Respirava amb moltes dificultats... Després digué molt baixet i molt lentament acomiadant-se del món :

- Jesús !... Jesús meu, salva'm !!! -

I després amb un sospir:

- Mare !!!... Mare !!!... Mare !!!... -

El descobrí la parella de la Guàrdia Civil quan per la part de la mar l'Alba matinera replegava indolent els vel·s de la nit.

"Bon amic Víctor: Conteu-me, si us plau, com va morir Marc Antoni. Em diuen que fón en el taxi quan el portaven a Castelló o a València. Per què no em deixàreu anar amb ell ? Jo tenia més dret que no vós a tancar-li els ulls i a depositar un grapat de terra sobre la seua tomba. Vullc portar-li flors al cementeri. Creieu que ell morí odiant-me ? Perquè jo sóc la culpable de la seua mort. I quina mort, la del meu estimat Marc Antoni ! mestres ell agonitzava cara al cel, a l'aire lliure, mullat i sango-nós, jo dormia al seu llit ignorant el que li passava. Jo esperava que tornara, de nit o de dia, al meu costat. Vindrà a casa, pensava jo; em comprendrà. I ja no tornarà mai més ! Em trobe tan abandonada com sempre i, segurament, no mereixc altra cosa. No obstant no sóc dolenta. No he sabut viure, ja ho sé. Però jo crec que l'estimava sense adonar-me'n. "

"A Aquella nit s'enutjà molt contra mi perquè jo em reia del que m'explicava. Era un home que no s'enutjava mai, llevat de quan no li coíem bé l'arròs o no li posàvem bé les sabates. Fora d'això era un home comprensiu. Per això aquella nit jo em reia cada vegada més, no fent-li cas, quan ell cada punt més s'exaltava. Es veu que durant els anys que no vivíem junts havia canviat el caràcter. I aquest canvi de caràcter és el que l'ha mort, encara que em van dir que no pogué resistir durant el viatge, l'olor de gasolina del cotxe. Que es va queixar d'això, de la gasolina, m'han dit. És cert ? Digueme-ho perquè jo voldria tindre la consciència tranquilla. "

La carta de Jacinta era molt més llarga i a cada ratlla demostrava més la seua incomprendible inconsciència.

Carles Salvador